
ПОЛИТИЧЕСКАЯ ЭКОНОМИЯ

УДК 330.142.23:338.242**ПРОТИРІЧЧЯ ФІНАНСОВО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ТА ДУХОВНОЇ ВЛАДИ
В УМОВАХ СУЧАСНОГО ГЛОБАЛЬНОГО
ГОСПОДАРСЬКОГО РОЗВИТКУ**

ХАЛІНА Ольга Валеріївна, кандидат економічних наук, старший викладач кафедри міжнародної економіки та світового господарства, Харківських національний університет імені В. Н. Каразіна

Особливістю поточного історичного моменту є інтенсивне формування єдиного духовного (ідейно-релігійного, ціннісного, культурного, науково-технологічного) і економічного світового простору в поєднанні зі створенням єдиної системи влади, як найважливішої умови виживання людської цивілізації в майбутньому. Найважливішими факторами, що визначають спрямованість розвитку цивілізації на сучасному етапі, є, по-перше, розпочатий процес глобальної інтеграції людства на фоні втрати практично всіма країнами світу самодостатності та розвитку; по-друге, інтенсивне формування єдиної світової системи фінансово-інтелектуальної влади в умовах домінування у світі блоку країн західної цивілізації на чолі з найбільшими ТНК.

Наслідком невідповідності між ідеально-духовними прагненнями до гармонії господарського світового розвитку і реальність поглиблення панування фінансово-інтелектуальної влади, її намагання стати абсолютною є розширення простору глобальної кризи. В таких умовах провідне протиріччя глобалізації полягає в бездуховності «вільного ринку», яку породжує влада грошей, і духовними основами існування різних цивілізацій, що формують цивілізаційні відмінності, породжують духовну владу. Розв'язання цієї суперечності можливе лише за рахунок встановлення єдиної духовної основи світового порядку. Диспропорції і протиріччя, що породили цивілізаційну кризу, котра вступила в новий етап свого розвитку в 2007 році, охоплюють всі сфери життєдіяльності людства і відповідно зміни в суспільстві, які б були спрямовані на усунення цієї кризи, повинні охоплювати всі аспекти світового порядку. Тобто йдеться про побудову якісно нового світового порядку, який за всіма основними аспектами відрізняється від нинішнього. Ця проблема не нова, вже з середини 90-х років ХХ ст. питання про побудову нового світового порядку, його зовнішності та стратегії формування активно обговорюється в політичній та економічній елітах, а також в експертному співтоваристві практично в усіх провідних країнах світу.

В умовах, коли відбувається глобальна інтеграція людства в єдину «родину» економічно, інформаційно і духовно, вибір шляху виходу з глобальної кризи означає набагато більше – встановлення єдиної для всього людства основи – ідеї існування. У цьому випадку можливі дві моделі – дві ідеї будівництва єдиного глобального суспільства. Перша, яку можна назвати за її суттю, як світ цивілізаційної ієрархії, коли мало хто «обрані», визначивши себе як інтелектуальне ядро людства, зберігають і збільшують досягнутий рі-

вень споживання за рахунок жорстокої експлуатації решти людства зі штучним скороченням його чисельності, доведенням до критично мінімального рівня його матеріального споживання і духовної деградації. Ідейною основою цього напрямку стала абсолютизація економічних аспектів глобалізації, що допускає домінування інтересів розвитку міжнаціональних виробляючих ядер над інтересами розвитку окремих народів і цивілізацій. Реалізація цієї моделі передбачає зникнення міжцивілізаційних відмінностей – уніфікацію народів, по суті зникнення самих цивілізацій, з поділом всього людства на дві суперцивілізації – «золотий мільярд» і всі інші «експлуатовані недолюди». Цей шлях є згубним для людської цивілізації.

Другу модель єдиного глобального суспільства можна було б назвати цивілізаційною взаємопідтримкою або цивілізаційною гармонією, концептуальною основою якої є ідея про глобалізацію світу, як нового етапу розвитку єдиного живого організму – людської цивілізації в цілому в усьому різноманітті її цивілізаційних типів і планети як середовища її проживання, коли мета глобалізації полягає не в уніфікації, а в розвитку всіх існуючих цивілізацій зі збереженням і розширенням для кожного народу і цивілізації поля розвитку, що є основою розвитку кожного народу і всіх їх разом. Це шлях в майбутнє. Тобто сьогодні боротьба ведеться за те, на яких духовних засадах буде побудовано новий світовий порядок: або в основі нового світового порядку буде продовжуватися реалізація принципу індивідуалізму, егоїзму, пригнічення одного суб'єкта іншим, принципу виживання рахунок за інших, або в основу світових відносин буде покладено общинність, домінування загальних інтересів спільного виживання і розвитку над приватними егоїстичними інтересами, принцип спільного виживання за рахунок взаємопідтримки та співпраці, а цінність людини буде визначатися рівнем її особистого розвитку, в першу чергу духовного, у всьому його різноманітті.

Складність відносин духовного і матеріального представляла загадку протягом тисячоліть – вони знаходяться в постійному протиріччі. У наш час з розвитком науки і капіталізму цей конфлікт загострюється: з появою науки збільшується роль раціонального мислення, а духовний розвиток виявляється під питанням. З появою капіталізму і демократизацією суспільства збільшується інтерес людей до матеріальної сторони життя, що швидко знищує рівновагу на вагах тисячолітнього балансу. Криза, викликана порушенням балансу, загрожує розвитку культури і може призвести до загибелі сучасної цивілізації.

У міру того, як природний розвиток капіталізму веде до концентрації капіталу, початкове громадянське суспільство щодо рівних один одному дрібних і середніх власників розшаровується і розпадається. Все більша і більша частка власності концентрується в руках все більш і більш вузького кола осіб, в той час як переважна частка колишніх вільних дрібних і середніх власників розоряється і переходить у категорію найманих працівників. Неважко зрозуміти, що люди, що є якісно нерівними у майновому сенсі, не можуть бути рівними у сенсі вираження своєї волі та думки. По-перше, соціально не самодостатня, економічно залежна, схильна до нужди людина, об'єктивно прагне швидше продати свої виборчі права, ніж використовувати їх для просування та захисту власних інтересів у громадянському суспільстві. Саме тому класична ліберальна демократія передбачає майновий і низку інших цензів, що виключають соціально та економічно несамодостатніх і тому невірних осіб з числа цивільного суспільства. Однак у міру того, як у суспільстві наростає майнове розшарування, категорія дрібних і середніх вільних власників все більш рідшає, а сили і фактичні можливості тих, що залишилися, стають уже не тільки якісно нерівними, а й незрівнянними з силами кола магнатів, яке виділилося у суспільстві. У міру того, як об'єктивна база демократії рівних розпадається, відбувається зовнішня формальна «демократизація», тобто допущення до демократичних процедур і формальним прав все нових категорій завідомо залежних, несамодостатніх і невірних людей – представників культурно відсталих народів, жебраків, які не мають постійної роботи, утриманців, юнацтва тощо. Ці процеси однаково наочно відбувалися при виродженні та загибелі як античних полісів Греції та Римської республіки, так і буржуазних демократій Західної Європи та

Північної Америки у другій половині XIX – початку XX ст. У результаті формується система, в рамках якої демократична форма лише прикриває реальну практику купівлі голосів бідних мас надбагатими магнатами – олігархами.

По-друге, концентрація капіталу неминує призводити до формування монополії надвеликої буржуазії на доступ до засобів масової інформації, оскільки в рамках прагнення кожного до максимальної реалізації своїх цілей інтерес видавців, журналістів, телеведучих тощо, природно, полягає в задоволенні лише платоспроможного попиту на їх продукцію. Отже, істотне майнове розшарування колишнього громадянського суспільства природним чином призводить до того, що інформаційний простір перетворюється на засіб трансляції вузькогрупових інтересів монополістичної олігархії всьому суспільству, формуються механізми масового навіювання та маніпуляції масовою свідомістю. Надалі ці механізми лише вдосконалюються: до армії журналістів і телеведучих додаються наймані фахівці в галузі індивідуальної та масової психології, професійні психоаналітики і політтехнологи, розробники цілих програм навіювання і технічного оперування підсвідомістю і свідомістю людей. Таким чином, руйнується здатність індивідуума до раціонального усвідомлення і практичної реалізації власних особистих інтересів.

Якісна нерівність у доступі як до теоретичних знань, так і до практичних механізмів впливу на масову свідомість і поведінку, пряма залежність у можливості наймати фахівців і формувати канали масового інформаційного впливу призводить до того, що переважна більшість громадянського суспільства зі свідомих індивідуалістів-прагматиків перетворюється на маніпульовану масу, рішення і дії якої визначаються не її власними інтересами, а інтересами тих, хто конструює для неї картину реальності та формує уявлення про добро і зло, користь і шкоду тощо. Ці два фактори неминує призводять до того, що держава з формального арбітра між вільними рівними індивідуумами все більше і більше перетворюється на знаряддя вузького кола олігархії. Фактично відбувається приватизація держави, перетворення її зі знаряддя інтересів всієї сукупності повноправних заможних громадян на знаряддя приватних інтересів вузького кола родин. Ця приватизація державних функцій відбивається не тільки на її функціях як власне на апараті класового насильства (тобто на законодавстві та практиці правозастосування), а й на освітніх і виховних функціях. Школа із засобу власне освіти і виховання вільного, раціонально і прагматично мислячого індивідуума перетворюється на свого роду фабрику зомбування, основною функцією якої стає впровадження у свідомість формованих громадян тих ідей і уявлень, які визначатимуть їх поведінку у вигідному для олігархії руслі. Таким чином, у міру того, як буржуазне громадянське суспільство піддається розшаруванню, функція об'єктивного і адекватного пізнання дійсності підміняється функцією маніпуляції свідомістю, штучного формування суспільних уявлень, що відповідають інтересам вузької олігархії. Основним відображенням цього зміщення функцій стає стрімке наростання значення етичних категорій і моралістичного пафосу в суспільно важливому дискурсі. При нав'язуванні цьому впливу піддаються впроваджені в мізки населення за допомогою ЗМІ системи суспільного виховання, спеціальних методів типу нейро-лінгвістичного програмування тощо. Моралістичні кліше, норми і заборони носять зовсім ірраціональний і безапеляційний характер. У цьому і полягає їх маніпулятивна гіпнотична сила. Якщо раціональна мораль будь-яке твердження про те, що добре, а що погано, обґрунтовує практичною корисністю для конкретного суб'єкта (індивідуального або колективного), то моралізм як засіб маніпуляції в першу чергу роз'єднує категорії абстрактного «морального» блага і блага конкретного, практично верифікованого – тобто практичної користі та вигідності для конкретного суб'єкта. Це роз'єднання дозволяє впроваджувати у свідомість об'єкта управління (як індивідуального, так і колективного) моделі поведінки, свідомо для нього не вигідні і, навпаки, вигідні для того, хто їх впроваджує [1]. Тобто вигідні фінансовому олігархату, який має можливість виступати замовником та власником всієї суспільної маніпуляційної машини. Переважна більшість суспільства завжди налаштована конформістськи і некритично сприймає інформацію, що подається владою, або таку, що позиціонується як

«загальноприйнята думка». Що ж до активної меншості, здатної до раціонального критичного аналізу інформації, що надходить, та до формування власної позиції на основі розуміння власних інтересів, то для кожного окремого представника цієї меншини насправді виявляється прагматично вигідніше підлаштуватися під домінуючу тенденцію, ніж намагатися плисти проти течії.

У результаті бачимо, що сучасна світова суспільна система, котра позиціонується як неоліберальна, насправді сутнісно не має нічого спільного з класичним лібералізмом. Класичний лібералізм виходить з уявлення про суспільство, як про сукупність конкурентних і кооперативних відносин між політично рівними індивідуумами, кожен з яких будує свою поведінку на основі раціонального усвідомлення своїх інтересів – насамперед, матеріальних, економічних. При переході капіталізму в стадію імперіалізму, а потім глобалізму, об'єктивне підґрунтя для ліберальних доктрин (система взаємодії щодо рівних індивідуумів) зникає. В результаті ліберальні доктрини перестають бути адекватним відображенням об'єктивної дійсності та перетворюються на симулякри, в засоби нав'язування суспільству завідомо неправдивих, але вигідних олігархії уявлень.

Суть сучасного неолібералізму як інструменту капіталоократичної машини полягає в тому, що, нав'язуючи пересічним громадянам неадекватні сучасній дійсності уявлення про суспільство як про рівноправну взаємодію індивідів, сучасний неолібералізм лише сприяє атомізації, роздробленості суспільства – тобто служить для руйнування тих осередків колективної самоорганізації, які потенційно могли б протистояти капіталоократичній механіці відтворення фінансово-інтелектуальної влади та маніпуляції громадською свідомістю.

Однак при цьому держава аж ніяк не виявляється в положенні вищої інстанції, оскільки сам механізм її відтворення і функціонування має відповідний капіталізму ринковий характер, внаслідок чого вона є знаряддям влади в руках вузької фінансової олігархії. Діалектичне протиріччя полягає в тому, що, з одного боку, держава все більше і більше тотально втручається в приватне життя громадян, привласнює собі все нові й нові права, повноваження та функції, з іншого боку – національна держава дійсно відмирає. Але відмирає вона не на користь прав і свобод окремого індивідуума, а на користь транснаціональних корпорацій, все більше і більше перехоплюючих функцій, які спочатку перебували у виключній монополії держав. Сучасна держава функціонує як свого роду гігантський насос, який викачує права і свободи з ведення громадянського суспільства та передає їх у ведення транснаціональних корпорацій – екстериторіальних центрів сили, не пов'язаних з інтересами конкретних етносів, націй, країн і геополітичних суб'єктів. Така нова система світоустрою, мінливі на очах коди політичної і фінансово-економічної практики, високі технічні та гуманітарні технології, соціальна і культурна революція, що охоплює планету підчас у вельми несподіваних проявах – все це ознаки трансформації глобальної ситуації, системного перевороту, що відбувається в людському співтоваристві. Ми є свідками і учасниками переходу до надскладної структурності світу, іншого прочитання реальності, в якій множаться протиріччя між фінансово-інтелектуальною та духовною владою, не припиняється їх всесвітня боротьба. Саме в цьому проявляється те сутнісне, поза якого навряд чи можливо щось зрозуміти і передбачити в глобалізованому світі. Необхідно зрозуміти, що фінансово-інтелектуальна влада в розвитку своїх форм повстає проти людини і по суті, проти самого життя.

Людина належить до двох світів, матеріального і духовного, і еволюція людини спочатку спрямована на оволодіння матеріальним світом через інтелект. Але сьогодні в світі відбуваються два взаємопов'язані процеси. З одного боку – духовна деградація, з іншого – поширення деградації по всьому світу. Дуже точно про події у світі та про роль у цьому процесі фінансової еліти сказав французький філософ Рене Генон. Спочатку її вплив виявлявся тільки в матеріальній, найбільш близькій їй сфері: через насильницькі завоювання, торгівлю і контроль над природними ресурсами інших країн. Сьогодні ж ситуація значно погіршилася. Владна еліта досягла успіху в насадженні свого матеріалістичного світогляду.

Якщо спочатку «її завоювання зачіпали людей тільки тілесно, то сьогодні вони проходять у більш тонкій сфері, отруюючи уми людей і вбиваючи в них усяку духовність» [13, с. 85].

Сучасний історичний період вказав на те, що людство стоїть перед дилемою: або воно відкриє двері в якісно інше майбутнє – або майбутнього у нього з великою ймовірністю не буде зовсім. У світі за допомогою глобалізації розгортається планетарний тоталітаризм, суб'єктом якого і виступає фінансово-інтелектуальна влада, за якою, слідуючи логіці Ф. Ніцше, стоять окремі люди, а все людство – лише «матеріал для досвіду», засіб для реалізації їх зростаючої волі до влади [9, с. 184]. Прогрес у руслі метафізики Ніцше саме і проявляється, перш за все, в тому, що сприяє людині нарощувати владу, за яку вона бореться постійно, бо в ній виражається його воля до влади як головна цінність життя. Теза Ф. Ніцше, що життя є воля до влади, в умовах глобальної фінансовіки знайшла реальне наповнення і втілення, поставивши фінансово-інтелектуальну владу головним визначником і двигуном нинішніх форм світогосподарського устрою та їх подальшого розвитку [4, с. 97]. Щонайменше з трьох підстав ми можемо зробити висновок, що майбутнього як продовження сьогоднішнього – кількісного нарощування сформованих параметрів і тенденцій – вже недостатньо і навіть неможливо.

Перша з цих підстав пов'язана з «межами зростання» – екологічним перевантаженням планети. Це вимагає зміни самої парадигми розвитку сучасної технічної цивілізації і форм її відносин з природою. Друга пов'язана з не менш небезпечними тенденціями морального виродження, яке проявляється не тільки в катастрофічному погіршенні моральної статистики, що стосується масової поведінки, а й в істотному погіршенні прийнятих сучасними елітами рішень – політичних, економічних, адміністративно-управлінських. Виникає необхідність зміни соціокультурної парадигми, яка формує моральний і поведінковий код людства. Третя пов'язана з поглибленою соціальною поляризацією між адаптованою (благополучною) і неадаптованою (неблагополучною) частинами людства. Ще недавно здавалося, що проект глобалізації здійснюється в руслі єдиної загальнолюдської перспективи – прилученні менш розвинених шарів, країн, регіонів до єдиного еталону, в якому втілена заповітна історична мета людства. Але сьогодні ми стоїмо перед загрозою втрати такої перспективи – розколу людського роду на пристосовану культурну расу («золотий мільярд») і непристосовану, до якої, як виявилось, належить більшість населення планети. Цей розкол світу вже зараз працює як швидкодіючий механізм руйнування нашої планетарної цивілізації, що веде від відносин солідарності та довіри до безжалісного відбору, війни всіх проти всіх, всюдисущої підозрілості. Очевидно, що на такій основі людство не зможе довго протриматися. Таким чином, питання про якісно інше майбутнє – це утопія, а не життєва необхідність сучасної наукової думки.

Питання соціоцентризму і космоцентризму – сьогодні найбільш актуальне питання, в якому фокусується проблема фінансово-інтелектуальної та духовної влади в суспільстві, проблема просторової горизонталі матеріально-речового багатства і споживання та духовної вертикалі порятунку людства [2, с. 8]. Це проявляється насамперед у граничних формах прояву економічної влади, що прагне до абсолютної і єдиної в світі, таких як фінансово-інтелектуальні-віртуальні форми владарювання. Такі форми змушують людину нехтувати духовно-моральнісними цінностями, перетворюючи її у вічно залежний об'єкт впливу.

Постіндустріальне суспільство в рамках насадження та реалізації економізму, як неоліберальної ідеології, розуміється як створення інформаційно-технічних умов для існування постлюдини (вона ж біс-людина, гомутер (гомо + комп'ютер), інтелАгент (агент чистого інтелекту) тощо), вільної від яких би то не було духовно-моральнісних і ціннісних обмежень. Такий вектор руху західної цивілізації, що розглядає людину і природу лише як засіб збагачення небагатьох найсильніших, названих «золотим мільярдом», веде до остаточного руйнування природи і культури, підриву самих засад життя і людини як людини [3].

На нашу думку, практично всі течії економічної думки розглядають людину, що діє в просторі чисто речового багатства. Всі вони оперують моделлю ідеального ринку і

абсолютизують ринкову форму господарства. Тим часом структура сучасної економіки вже не вписується в неокласичну схему. Її можна охарактеризувати як мережеву корпоративну мегаекономіку, ядро якої складають транснаціональні корпорації, що переслідують геоекономічні та геополітичні цілі. Тут неокласична модель не працює, тому що немає ринку в класичному розумінні. Неокласична модель адекватно описує в основному периферійну частину світової економіки [7, с. 6].

Л. А. Мясникова називає її «малою» економікою, а точніше «малими» економіками, і пов'язує появу економіки транснаціональних корпорацій із зародженням інформаційного суспільства, в якому парадигма речових багатств змінюється інформаційною. Транснаціональні корпорації виявляються найбільш ефективними з точки зору отримання, обробки та використання інформації. Отже, їх поява носить не ринковий, а синергетичний характер. Сьогодні всі суспільні відносини безпосередньо управляються і направляються нічим не обмеженою фінансово-інтелектуальною владою – владою давати чи відбирати матеріальні блага, долучати або відлучати від суспільства споживання. Проблема полягає в тому, щоб відвоювати у «ринку» ті цінності, якими в духовно здоровому суспільстві не торгують. Не торгують любов'ю та красою, переконаннями, не торгують національними інтересами, рідною землею. Щоб відвоювати ці нетлінні цінності у зазіхнувших на них і тих, що хочуть привласнити собі (володіючи правом «вільної покупки») фінансово-інтелектуальну владу, потрібна інша, альтернативна влада. Влада, яка оголосить ці високі цінності не нічийними, що не виставлені на продаж, а своїми, нею захищеними і невідчужуваними. У цьому і полягає основне завдання для подальшого зміцнення позицій духовної влади, що стоїть над людським суспільством, захопленим фінансово-інтелектуальною владою.

Вихід із цивілізаційної кризи, загостреної зараз до краю, включаючи і її актуально-поверхневу фінансово-економічну форму, пов'язаний з новим світорозумінням і відповідним світоглядом сучасної людини, в якому не інтелектуально-лічильно-логічне є визначальним, а духовно-моральнісне ціннісне начало має відновити спочатку своє – попередньо задане фундаментальне місце існування у внутрішньому духовному світі людини. Все, що відбувається, всі рішення і дії держави, регіональних органів управління, кожного управлінця та чиновника, як і простої людини, сьогодні повинно оцінюватися за критерієм їх благонесіння людині, який в першоджерелі своєму є моральнісним [3]. Таким чином, ні установи, ні матеріальні ресурси не є дієвими, якщо вони не одухотворені людською вірою і ентузіазмом. Найсучасніша техніка перетворюється на непотрібний мотлох, якщо ті, кому належить управляти нею, втратили віру і волю, дезорієнтовані і деморалізовані.

Оскільки фундаментом глобалізації є інформаційні технології і вона внутрішньо пов'язана з процесами становлення інформаційного суспільства, то, очевидно, що на перший план тут виступає культура і людина як її носій. Постіндустріальне інформаційне суспільство визначають як «суспільство знання», що відкриває широкі перспективи для реалізації творчого потенціалу людської особистості. Але сама ця характеристика означає, що акцент робиться саме на інтелектуальній складовій культури. Її недооцінка зустрічається в літературі, відображаючи антисцієнтистське ставлення людини до світу. Концепції, вчення і діяльність радикальної антисцієнтистської спрямованості носять узагальнене найменування «антинауки» і постмодерністські умонастрої інтелігенції. Але, з іншого боку, неприпустимо залишати інтелектуальну культуру «на самоті», не поєднуючи її нерозривно з культурою духовною.

Моральні ідеали, норми, почуття, гуманістичні цінності, ідеї справедливості, свободи і прав людини наділяють і як би «олюднюють» інтелектуальну культуру, включають її у світ людини, в сферу її мотивів, цілей, інтересів, переживань. Одна з найважливіших умов існування та подальшого розвитку людства – гуманістична спрямованість процесів глобалізації – передбачає досягнення гармонії у стосунках інтелектуальної та духовної культури [6, с. 8]. Енергія розвитку в сучасній економіці значною мірою повинна ґрунтуватися на цінностях, якими людина керується у своїх діях, так як тільки моральні

традиції суспільства виступають механізмом його самозбереження. В умовах динамічного економічного розвитку свідомість не здатна раціонально оцінювати ситуацію, і мораль повинна стати тим «компасом», який направляє кожного індивідуума і суспільство в цілому.

Іншими словами, сенс життя людини, а саме в ньому укладений зміст і вектор духовної еволюції, розвитку, неможливо знайти ні в якій іншій системі координат мислення, ні в якому іншому форматі числень, крім того, в основі якого лежить морально-духовна, ціннісна константа свідомої життєдіяльності людини [3]. Це дозволяє постулювати первинність культури по відношенню до всіх так званих об'єктивних детермінацій соціального світу, тому що ментальні реакції людини на подразники опосередковані культурою. Саме це гарантує людині вибірковість її поведінки – визначає правила відбору подій і вибудовування з них ієрархій значущого і незначного, адекватного і неадекватного. З іншого боку, у сфері культури укладені так звані контрдетермінації – дії духу проти бездуховної матерії систем та установ, яких не рятує в цьому випадку навіть найкраща ресурсна оснащеність. Ці контрдетермінації й відкривають «інші» культури, які рано чи пізно матеріалізуються в реальних політичних подіях, нових переділах світу, нових поворотах науково-технічного прогресу. Отже, правомірно стверджувати, що матерія слідує за духом і підпорядкована йому: слабшає дух – і простор звужується, закриваються перспективи; дух міцніє – і матерія стає податливою, простір розширюється, перспективи прояснюються.

Головною перешкодою до такого благополучного розвитку стає мережева структура сучасного суспільства, коли практично весь обсяг щоденної інформації людина отримує через комп'ютерні мережі (світову павутину Інтернет). Інформація, що сприймається через монітор, може впливати безпосередньо на підсвідомість, обходячи блоки критичного осмислення – моделі пізнання. Клієнтська взаємодія з мережею веде до зняття просторових і часових бар'єрів спілкування – у користувача виникають емоції «присутності». Як відомо, основна властивість інтелекту – перетворення емоцій в судження. Емоції присутності породжують нові судження про час, занурення у віртуальну реальність формує іншу просторово-часову шкалу суджень, відповідно змінюється і шкала моральних цінностей людини.

За даними психокібернетики, людський мозок, що піддався подібній дії, не розрізняє реальні події і вигадані, віртуальні, що розігруються в уяві. Уяві треба тільки дати їжу, і уявний експеримент при цьому сформує в мозку ті ж зв'язки, що й реальні події. Отже, віртуальна реальність веде до вироблення нової шкали цінностей. Вивчення «нетізерів» (фанатиків Інтернету) в США продемонструвало, що їх психологія, менталітет і навіть зовнішні риси характеру швидко (1-2 за роки) змінюються у бік ціннісної орієнтації на віртуальну інформацію. Можна стверджувати, що «людина мережева» перетворюється на одне з програмно-апаратними засобами віртуального простору, які, в свою чергу, мають доступ до його підсвідомості і широкі можливості для маніпуляції ним. Його діяльність обмежується рамками «електронної» несвободи [7, с. 4].

Таким чином, замість пророкованої Д. Беллом інформаційної свободи суспільства, де знання заміщає товарні відносини, формується суспільство жорсткої мережевої несвободи, де сутність людини ще сильніше відчужується від її існування, ніж в індустріальному суспільстві, а знання все більшою мірою стає товаром, обробка і перетворення природної реальності переростають в чистий винахід штучного. Пізнання того, що є в нашому житті, замінюється проектуванням того, що в ній відсутнє, а безпосередньо чуттєве переживання світу, душа і дух остаточно редукуються до інтелекту [2, с. 25]. Моделювання, конструювання, творчість, опосередковані високими технологіями, перетворюються на діяльність з вигадування можливих світів та істот, на програмування їхньої поведінки, створення віртуальних реальностей. Ця проблема стає ще більш важливою у зв'язку з тим, що деякі футурологи пишуть про те, що «для збереження людства як виду маніпуляції з фізичним тілом повинні бути в самий найближчий час виведені за рамки сучасних

моральних обмежень, що застосовуються у відношенні до людини як такої» [3]. Людина як така, згідно з даним підходом, приречена на неминуче перетворення в біокіборга.

Постмодернізм, що закликає культуру утриматися від суджень і засуджень і усунути цензуру моралі, вільно чи мимоволі посиляється на досягнення «осьового часу» (К. Ясперс), пов'язаного із зародженням великих світових релігій. Одкровення останніх стосуються, зокрема, двох основоположних моментів:

- утримання від моральної та культурної, духовної активності автоматично відкриває дорогу гіршому – торжеству злих стихій;
- більш ефективною перешкодою цим стихіям у справах людських є не примус, а переконання, і там де має місце дефіцит переконання, неминуче восторжествує примус як єдина альтернатива хаосу і торжеству найгіршого. Такий примус сьогодні очевидно простежується у всіх владних відносинах, які пронизують всі сфери людського життя, і при цьому явно домінує фінансово-інтелектуальна влада над основами духовної влади в суспільстві.

Штучний світ всеосяжного техносу, що прагне повністю підкорити собі людину і перетворити її на подобу двомірного екрану [14, с. 42], вже почав загальний і рішучий наступ на сферу освіти, рішуче витісняючи з неї виховну складову, залишаючи в ній лише механічне навчання [2, с. 23]. Також це проявляється в скороченні обсягів гуманітарних навчальних дисциплін, покликаних зберігати і розвивати в людині всі високі духовно-моральні пріоритети. У нинішній системі освіти не здатна розвинути цілісна особистість, а скоріше формується лише грамотний споживач, запрограмований на механічне задоволення своїх інстинктів. Тому особливим завданням освіти як людинорятуючого процесу стає відродження духовної влади і духовної традиції, проти яких спрямований процес сучасного глобалізму – економізму, а його інструментами виявляються всі форми прояву фінансово-інтелектуальної влади. Саме принципи духовної влади не дають зрівняти відмінності між добром і злом, істиною і брехнею, чесною і злочиною. О. С. Панарін з цього приводу зазначав: «Тому питання відновлення духовної влади – вищих початків сумління, норми і морального переконання – є воістину головним питанням сучасності» [10, с. 270]. Університет не повинен залишатися осторонь від його практичного вирішення, він повинен являти образ великого духовного простору, де осмислюються і обговорюються проблеми людини і життя в руслі глибоких філософсько-релігійних і духовно-культурних традицій в сучасних умовах світу, заданого параметрами глобальної фінансово-інтелектуальної влади.

У сучасному глобалізованому світі, де практично реалізується неоліберальний сценарій глобалізації, в основу якого закладена боротьба за всесвітню владу і зменшуються з кожним днем ресурси та джерела енергії, потреба в рятівному світогляді тільки зростає і актуалізується. У цьому виявляється об'єктивна необхідність і закономірність еволюційного розвитку, що вимагає від людини духовно-моральнісного відродження життєохороняючих (рятівних у сьогоднішній ситуації) цінностей [3].

У свідомості сучасної людини життєво важливо зберегти баланс духовного і матеріального, щоб матеріальні успіхи посилювали духовну творчу потенцію, а внутрішні, духовні устремління реалізовувалися в матеріальному світі. У цьому представляється майбутній розвиток форм фінансово-інтелектуальної влади, їх сприяння в реалізації економічного та духовного потенціалів сучасної цивілізації.

Інформація усе більше стає засобом формування такого нового світовідчуття, в якому народжується людина маси, яка відкидає всі соціальні норми і сприймає культуру і мораль як ущемлення цієї самої неіснуючої індивідуальності, при цьому вона має одномірне мислення, спрямоване на пошук все нових форм задоволення своїх амбіцій і посередніх бажань. Крім того, судження про однозначно позитивний і прогресивний характер інформаційної революції є досить спірними хоча б тому, що інформація однаково швидко стає не тільки об'єктивною і адекватною подіям, а й помилковою, і навіть помилковою. Цінність інформації, одержаної в таких умовах, представляється досить сумнівною і навіть небезпечною, коли вона впливає на підлітків і людей з несформованим зрілим мисленням у

той час, коли кожен сьогодні може за допомогою комп'ютерної мережі розчинитися в інформаційному просторі й піддатися потужному впливу. У цьому випадку не буде спостерігатися ніякого сутнісного прогресу, а тільки лише загальна уніфікація і включення в мережеву систему всесвітньої фінансово-інтелектуальної влади, включення суспільного інтелекту в її структури для використання в корисливих цілях.

Ілюстрацією цього є великі технології маніпуляцій свідомістю, бо постмодернізм не пропонує будь-якої альтернативи світоустрою, крім встановлення нового порядку гегемонії капіталу, коли гроші стають абсолютним еквівалентом всіх можливостей людини, зокрема духовних, творчих, вольових [4, с. 103]. Люди тепер не бояться ні Бога, ні докорів сумлінням, вони бояться відсутності грошей, оскільки без їх наявності стає неможливою будь-яка форма реалізації і життєдіяльності. Власне, всі поняття теорії постіндустріального суспільства пов'язані з технологіями дематеріалізації багатства – надання йому знакової форми для подальшого залучення в систему світового інформаційно-електронного обміну. У цьому розкривається пояснення такого різноманіття фінансово-віртуальних технологій та інструментів, які використовуються в сучасній фінансовій системі за допомогою поневолення людського інтелекту економічною владою і як справедливо стверджував О. О. Зінов'єв, «наш мозок розвивався зовсім не для створення багатств внутрішнього світу, а лише для боротьби за багатства світу зовнішнього» [5, с. 206].

Таким чином, стає очевидно: суспільство прийшло до того, що сьогодні тільки лише фінансові ресурси, замінивши собою всі загальнолюдські цінності, дієво визначають статус індивіда, його положення в суспільстві і спектр його можливостей. Сучасні інформаційні технології зробили найбільш комерційно привабливим бізнесом перетворення живої людської свідомості, пристосування інтелекту до суспільства масового споживання і гноблення культурних норм. Бажання людей мати все максимально використовується для отримання вигод у прибутках і утримання своєї влади фінансовою світовою елітою. У такий спосіб формується загальний бездуховний простір і клонується новий соціальний клас, названий О. І. Неклессою «людьми повітря», – інтелектуалів, які через розвинені засоби комунікації управляють смислами і цілепокладанням суспільства, образами його майбутнього і кодами поведінки в сьогоденні [8]. Все це робить неможливим збереження цілісності особистості, створюючи загрозу знеособлення і «ладу цивілізованих кооператорів» [8], який є дієвим проявом фінансово-інтелектуальної влади, в ньому формується тотальний контроль над людиною як елементом мережі.

У цьому процесі задіюються три основних компоненти: 1) «вільні» кошти масової інформації (які природно прагнуть до найбільшої вигоди і тому ретранслюють позицію найбільш платоспроможного замовника); 2) державний апарат (який в умовах концентрації капіталів фактично висловлює інтереси не більшості виборців, а платоспроможних замовників і спонсорів виборних кампаній); 3) система громадської освіти і виховання (яка підконтрольна державному апарату). Єдиною можливою альтернативою представляється не розглядати людський та інтелектуальний капітал тільки як фактор виробництва прибутку, ігноруючи внутрішню природу людини. Але на даному етапі розвитку соціально-економічних відносин інтелект людини розглядається тільки як логічно-лічильно-мислячий пристрій, здатний працювати вже не фізично, а інтелектуально на безмірне зростання капіталів. Ринок виходить за межі біосоціальної експансії і починає колонізувати сферу духу. У цьому полягає головна суперечність фінансово-інтелектуальної та духовної влади.

Таким чином, в умовах економіки знань придбання інформації і знань сприяють не розвитку, а згасанню духовного потенціалу, оскільки зростаюча конкуренція знань вимагає все більшого розширення сфери впливу і проникнення ринку в сферу інтелекту, замість того, щоб асимілюватися під соціальні, культурні та моральні фактори, ринок безкомпромісно асимілює їх під себе [12, с. 121]. Це стає головним способом підміни справжніх людських цінностей віртуальними сурогатами інформаційної економіки. Очевидним виразником цього процесу стала віртуалізація економіки, яка зумовила загальне божевілля на біржовій грі, ризикованих фінансових операціях і спекулятивних перетоках капіталу. Але аналіз практики

історичного процесу показав, що якісний прогрес і гармонійний глобальний господарський розвиток спостерігається тільки тоді, коли соціально-економічна система стає відкритою і отримує духовну енергію. В реальності економіка постмодерну трансформує соціально-економічні відносини у фінансово-інтелектуальну владу фінансово-інформаційних потоків, де ідеї розвитку підпорядковані кон'юнктурним інтересам фінансової олігархії. Такий сценарій розвитку підриває суспільний добробут, оскільки реалізує маніпуляції з короткостроковим спекулятивним капіталом, а не інвестиції в наукоємні виробництва, які дають довгострокову економічну віддачу. Зростання ефективності інформаційних технологій та віртуальні фінансові операції призвели до кризи надвиробництва інформаційних послуг, тим самим це простимулювало кризу очікувань фондового ринку, що в підсумку спровокувало структурну кризу у світовій економіці, що триває досі. Тому виникає куди більше підстав для песимізму, ніж для оптимізму в питанні застосування нових технологій.

Сукупність бездуховних інтелектуалів – це, мабуть, найбільш трагічна за всю історію людства підміна цілей розвитку на його засоби. Сучасні інтелектуали в кращому випадку байдужі та не мають позитивної точки докладання свого інтелекту, не мають духовного змісту своєї діяльності [11, с. 87]. Лише духовний розвиток людини здатний привести до переосмислення цінностей суспільства споживання, до розуміння того, що найвищу цінність має те, що не піддається матеріальному виміру. Фінансово-інтелектуальна влада в світі належить панівній глобальній еліті, яка застосовує новітні досягнення науки і техніки для впливу на поведінку керованого світового суспільства, а для цього вона концентрує два глобальних ключових засоби такого впливу – це фінанси та інтелект. Світова криза, що розвивається, не є по суті фінансовою, як її намагаються подати нинішні світові лідери, виправдовуючи гігантські й нічим не виправдані фінансові вливання в банківський сектор, а носить саме загальний, цивілізаційний характер. Саме з цієї причини заходи, орієнтовані на подолання саме фінансової кризи не дозволяють і, можна сміливо стверджувати не дозволять, розв'язати цю кризу, а значить, і усунути її прояв у фінансовій сфері – фінансову кризу.

До основних диспропорцій і суперечностей, що безпосередньо породили кризу, яка розвивається, можна віднести: 1. Протиріччя між обсягом світової «фінансової бульбашки» і масштабом реального сектору світової економіки. Його розв'язання можливе або усуненням (в будь-якій формі) світової «фінансового пузира», що загрожує втратою влади транснаціональною фінансовою елітою, або його конверсією в реальний сектор економіки, що означатиме встановлення безроздільного економічного панування цієї еліти над світом. 2. Протиріччя між світовою фінансово-інтелектуальною владою глобальної еліти і відсутністю її політичної суб'єктності. Його розв'язання може бути здійснено або побудовою єдиної світової держави, з перетворенням нинішньої еліти в єдиний суб'єкт світової влади, або усуненням її фінансового панування в системі світового господарства з відновленням економічного суверенітету держав. 3. Протиріччя між бездуховністю глобального ринку, що породжує владу грошей, і духовними основами існування різних цивілізацій, які породжують духовну владу. Розв'язання цієї суперечності можливе лише за рахунок встановлення єдиної духовної основи світового порядку.

Контури стратегії існування таких суперечностей можуть зводитися до такої владної структури, у якій потрібно створення світового уряду, переміщення фінансової інфраструктури в світові фінансові центри і офшорні зони, створення планетарної дуги нестабільності, встановлення фінансової диктатури. Тобто безповоротне твердження глобальної фінансово-інтелектуальної влади у світі. Об'єктами її управління стають еліти та уряди держав, через фінансовий контроль над ними відбувається колонізація держави (фінансова колонізація). У колоніальних державах роль національної еліти полягає у виконанні волі глобальної еліти і втілення в життя цілей і завдань, поставлених перед ними. Бути національною елітою сьогодні – значить не зв'язувати себе з рідним народом, а бути частиною світового істеблішменту. Відповідальність і страхи перед глобальною елітою значно перевищують відповідальність перед власним народом.

Тому, на наш погляд, ні економічна, ні політична еліта, яка прагне закріпити своє виняткове становище у будь-який спосіб, не може бути силою, здатною гуманізувати суспільство і, відповідно, систему освіти в ньому. Духовне виробництво і культура – це сфери, де насамперед відтворюється людина як духовна особистість, а освіта – це та сфера, де ця особистість формується. Формування інтелігенції, а не «освітянців» або аморальних розважливих інтелектуалів, обслуговуючих насамперед світову еліту з її сценарієм «золотого мільярду» має бути і метою, і засобом, і сенсом вищої освіти. Це дозволить не тільки відродити духовне виробництво, але й буде необхідною умовою виживання не тільки народу України, а й людства.

Великою проблемою є використання досягнень духовного виробництва для обслуговування еліти і побічно для збільшення прірви між «причетними» і «непричетними» до прогресу і для розриву між соціумом і природою, що не просто робить катастрофічний сценарій глобалізму реальним, а й прискореними темпами наближає його. Лише зміна філософії життя людства (більше духовності, моральності, інтелекту – менше споживання) дбайливе ставлення до природи (гармонія з природою) зможе привести до ослаблення позицій фінансово-інтелектуальної влади у світі в умовах глобалізації, наданню суспільному посткризовому розвитку характеру людяності та збереженню життя заради людини.

Література.

1. Диба Л.М. Сутність понять інтелектуальний потенціал та інтелектуальний капітал як економічних категорій [Електронний ресурс] / Л.М. Диба // Економічний вісник університету. – 2011. – № 17. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_1/Dyba.pdf.
2. Задорожний Г.В. Иначе возможное как со–творчество человечности (размышления о главном в связи с кризисом экономической науки) / Г.В. Задорожний – Полтава: Скайтек, 2011. – 259 с.
3. Задорожний Г.В. Мировой кризис начала XXI века: характеристики и поиск путей выхода [Электронный ресурс] / Г.В. Задорожний // Українська кооперація. – 2011. – № 4. – Режим доступа: <http://ukrcoop-journal.com.ua/num/zadorozhny>.
4. Задорожний Г.В., Халина О.В. О финансово-виртуальных технологиях и инструментах как формах реализации финансово-интеллектуальной власти в условиях глобализации / Г.В. Задорожний, О.В. Халина // Социальная экономика. – 2012. – №1. – С. 97–113.
5. Зиновьев А.А. Гобальный человек / А.А. Зиновьев. – М.: Эксмо, 2003. – 448 с.
6. Келле В.Ж. Духовность и интеллектуальный потенциал / В.Ж. Келле / В диапазоне гуманитарного знания. – 2001. – № 4. – С. 1–13.
7. Мясникова Л.А. Глобализация экономического пространства и сетевая несвобода / Л.А. Мясникова // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 11. – С. 3 – 8.
8. Неклеса А.И. Люди воздуха. Повестка нового века. «Люди Воздуха или Кто строит мир?» [Электронный ресурс] / А.И. Неклеса. – Режим доступа: http://www.intelros.org/books/ludi_vozd_1.htm.
9. Ницше Ф. Воля к власти: Опыт переоценки всех ценностей / Ф. Ницше; пер. с нем. — СПб.: ИД «Азбука–классика», 2006. — 448 с.
10. Панарин А.С. Стратегическая нестабильность а XXI веке / А.С. Панарин. – М.: Алгоритм, 2003. – 559 с.
11. Халина О.В. Интеллект власти или власть интеллекта как современные перспективы для Украины / О.В. Халина // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія: «Економічна». – 2011. – № 961. – С. 86–90.

12. Халина О.В. Проблемы развития интеллекта и духовности под влиянием господства финансово-интеллектуальной власти в мировой хозяйственной системе / О.В. Халина // *Економічний часопис - XXI*. – 2013. – № 3-4. – С. 118-129.

13. Шахназаров Г.Х. Грядущий миропорядок / Г.Х. Шахназаров. – М.: Политиздат, 1981. – 445 с.

14. Шулевский Н.Б. Деньги – логос–инкогнито мира / Н.Б. Шулевский // *Философия хозяйства*. – 2008. – №2. – С. 31–47.

Статья посвящена определению новых тенденций развития цивилизации, которые необходимо связывать с духовно-культурными, идеологическими приоритетами и проблемами. Выявлены противоречия в господстве финансово-интеллектуальной власти нового мирового порядка между неолиберальными ценностями современного общества и духовными основами его гармоничного развития.

Ключевые слова: финансово-интеллектуальная власть, мировая финансовая элита, информационное пространство, интеллектуально-компьютерные технологии, духовные основы, духовная власть, одухотворённый интеллект, манипулирование сознанием.

Стаття присвячена визначенню нових тенденцій розвитку цивілізації, які необхідно пов'язувати з духовно-культурними, ідеологічними пріоритетами та проблемами. Виявлені суперечності в пануванні фінансово-інтелектуальної влади нового світового порядку між неоліберальними цінностями сучасного суспільства і духовними основами його гармонійного розвитку.

Ключові слова: фінансова-інтелектуальна влада, світова фінансова еліта, інформаційний простір, інтелектуально-комп'ютерні технології, духовні основи, духовна влада, одухотворений інтелект, маніпулювання свідомістю.

The article is devoted to the definition of the new tendencies of development of the civilization, which are a need to credit with spiritual-cultural, ideological priorities and problems. Contradictions in domination of the financial-intellectual power of a new world order between neoliberal values of modern society and spiritual foundations of its harmonious development are revealed. The impact of the domination of the financial-intellectual power in the new world order on the spiritual-ideological environment of the human activity is discovered: it is the contradiction between the spiritual impoverishment of the «free market», which gives rise to power of money(financomy), and spiritual foundations of the existence of various civilizations. The tendencies to the absolute financial-intellectual power under the conditions of globalization are exposed.

Key words: financial-intellectual power, world financial elite, communicatory space, intellectual-computer technologies, spiritual foundations, spiritual power, inspired intellect, manipulation of consciousness.

Надійшла до редколегії 11.01.2015 р.